

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีลักษณะทางสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยให้มีทรัพยากรสัตว์น้ำที่สมบูรณ์ เนื่องจากมีพื้นที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรอินโดจีน ทางตอนล่างของประเทศมีชายฝั่งทะเลทั้งสองด้าน คือ ชายฝั่งอ่าวไทย ชายฝั่งทะเลอันดามัน ซึ่งมีความยาวของชายฝั่งทั้งสิ้น 2,625 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ท้องทะเล และชายฝั่งที่เหมาะสมแก่การทำประมง นอกจากนี้ พื้นที่ภายในประเทศ ยังมีแหล่งน้ำจืดตามธรรมชาติ อ่างเก็บน้ำ และเขื่อนต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไปถึง 1,000 แห่ง รวมเป็นพื้นที่ถึง 800,533 ตารางกิโลเมตร (กองประมงน้ำจืด, 2530 : 1) การประมงของประเทศนับว่ามีบทบาทสำคัญต่อชีวิต และความเป็นอยู่ของคนไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการประมงน้ำจืดของประเทศ ซึ่งมีความสำคัญต่อชนบทของประเทศไทย อยู่ห่างไกลความเจริญมีความทุรกันดาร ประชาชนอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม มีรายได้น้อย ดังนั้น ปลาซึ่งเป็นอาหารโปรตีนราคาถูกจึงถูกเลือกเป็นอาหารประจำครัวเรือนของชาวบ้านมาช้านาน การประมงน้ำจืดในชนบทนั้นเป็นไปแบบยังชีพ กล่าวคือการจับสัตว์น้ำโดยเฉพาะปลา ส่วนใหญ่มุ่งเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น มีบางครั้งที่จับได้มากจนเหลือจากการบริโภค จึงนำมาจำหน่ายเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ส่วนการจับปลาเพื่อการค้าจัดอยู่ในเขตบริเวณที่ราบลุ่มทั้งสองฝั่งแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำปิง อ่างเก็บน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ และจากการเพาะเลี้ยงของเกษตรกร

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ปรากฏว่าปริมาณการเลี้ยงสัตว์น้ำจืดมีปริมาณเพิ่มขึ้นสูงมากดังตัวเลขใน พ.ศ. 2526 มีจำนวนเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาจำนวน 37,269 ราย มีปริมาณสัตว์น้ำที่จับมาใช้ประโยชน์จำนวน 155,000 ตัน มีมูลค่ารวม 1,200 ล้านบาท และในปี พ.ศ. 2536 มีเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาเพิ่มขึ้นเป็น 98,965 ราย ปริมาณที่นำมาใช้ประโยชน์เพิ่มสูงขึ้นถึง 337,022 ตัน คิดเป็นมูลค่ารวม 8,579 ล้านบาท (กองเศรษฐกิจการประมง, 2539 : 40) ถึงแม้ว่าการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีการขยายตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ผลผลิตในการเลี้ยงปลาจะให้ผลประโยชน์กับชนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความสามารถที่จะประกอบกิจการเลี้ยงปลาเพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ยังมีคนในชนบทกลุ่มหนึ่งที่ยังต้องจับปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อเป็นอาหาร และเป็นรายได้ของครอบครัวเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ ในแหล่งน้ำธรรมชาติ

มีปริมาณลดน้อยถอยลง อันเนื่องมาจากแหล่งน้ำจืดมีอยู่อย่างจำกัด แต่อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการนำปลาและสัตว์น้ำมาใช้บริโภคอย่างต่อเนื่องและฟุ่มเฟือย มีการทำการประมงอย่างผิดกฎหมาย จากการขยายตัวของชุมชนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแหล่งน้ำ เนื่องจากการพัฒนาที่อยู่อาศัย การเกษตร การอุตสาหกรรม จากการใช้ยาปราบศัตรูพืช ยาฆ่าแมลง สารเคมี และน้ำเสียจากโรงงาน (กองส่งเสริมการประมง, 2537: 1) จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อเกษตรกร ผู้บริโภค และเศรษฐกิจของประเทศ รัฐบาลจึงได้มีมาตรการในการแก้ไขปัญหา โดยกรมประมง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ควบคุม กำกับ ดูแล และบริหารการประมงของประเทศได้มีนโยบายที่จะใช้แหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำสาธารณะประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีศักยภาพที่เหมาะสมสำหรับใช้เป็นแหล่งผลิตปลา และสัตว์น้ำ เพื่อชาวชนบทที่ยากจนโดยได้จัดทำโครงการประมงหมู่บ้านขึ้น ซึ่งโครงการดังกล่าวมีกิจกรรมย่อยอย่างหนึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินงานแหล่งน้ำ โดยราษฎรเป็นมีส่วนร่วม เรียกว่า ทำนบปลาประจำหมู่บ้าน

งานโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้านภายใต้แผนแม่บท งานโครงการประมงหมู่บ้าน โดยเริ่มดำเนินกิจกรรมของโครงการฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 - 2529 (ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5) จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2541) เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในชนบทให้ดีขึ้น ในรูปแบบของการฟื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติให้เสื่อมโทรม การก่อสร้างแหล่งน้ำชนบทที่ห่างไกล การใช้แหล่งน้ำสาธารณะให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะการเพิ่มผลผลิตด้านการประมง เพื่อเป็นแหล่งอาหารโปรตีน และเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรพร้อมทั้งเป็นแหล่งความรู้ทางวิชาการแก่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่ โดยกำหนดนโยบาย วิธีดำเนินงาน ให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ อันได้แก่ การร่วมคิดรับรู้วางแผนตัดสินใจในกิจการของโครงการฯ ตั้งแต่ต้น อันจะเป็นผลให้กิจกรรมของโครงการฯ ดำเนินไปสู่เป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่วางไว้ คือ การบำรุงรักษาการดำเนินกิจกรรมเพิ่มผลผลิตในแหล่งน้ำ และกิจกรรมอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง และตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมงเป็นผู้รับผิดชอบปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับเกษตรกร

การดำเนินงานของโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้านที่ผ่านมา เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมงเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานโดยได้รับการแต่งตั้ง มอบหมายให้รับผิดชอบวางแผนและปฏิบัติงานในพื้นที่ของโครงการ มีหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกิจกรรมกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้ชี้แนะ กระตุ้น เร่งเร้าให้เกษตรกรมีการรวมตัวกันในการเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมงจัดทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ แนะนำโครงการต่อเกษตรกรและ

ประชาชนที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของโครงการฯ วิธีดำเนินงานให้เป็นไปตามขั้นตอน เป้าหมายของโครงการฯ ตลอดจนผลประโยชน์ที่เกษตรกรจะได้รับ และมีหน้าที่ให้ความรู้ทางด้านวิชาการประมง ส่งเสริมถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่ในด้านการเลี้ยงปลาแก่เกษตรกร

จากรายงานประจำปีของสำนักงานประมงจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2539 ระบุว่า สำนักงานประมงจังหวัดเชียงใหม่ มีการดำเนินงานโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น 31 แห่ง จากผลการดำเนินงานโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้านที่ผ่านมา ปรากฏว่า ผลการดำเนินงานโครงการฯ คือมีผลผลิตปลาโดยเฉลี่ย 350 กิโลกรัม/แห่ง/ปี เกษตรกรมีอาหารโปรตีนจากปลาไว้บริโภคในครัวเรือน และมีรายได้จากการประมงเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้านและมีกิจกรรมต่อเนื่อง เช่นโครงการทำนบปลาหนองโป่งหญ้าไซ ตำบลสบเปิง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ 15 ไร่ มีผลผลิตปลา ในปี พ.ศ. 2534 ซึ่งเป็นปีที่สองของการดำเนินงานจำนวน 500 กิโลกรัม/แห่ง/ปี มีการจัดสรรรายได้เพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้าน มีการจัดตั้งกองทุนประมงหมู่บ้านให้บริการกู้ยืมเงินให้แก่สมาชิก ต่อมาในปี 2536 ผลผลิตในแหล่งน้ำจับได้เพียง 300 กิโลกรัม การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรมีปัญหาเรื่องการจัดสรรเงินรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตปลาก่อให้เกิดปัญหาการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง

รายงานการประชุมของสำนักงานประมงจังหวัดเชียงใหม่ ปี 2539 ได้สรุปถึงปัญหาในการดำเนินกิจกรรมของโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน หลังจากดำเนินงานผ่านไปได้ระยะหนึ่งคือ ในปีที่ 4 ของการดำเนินโครงการฯ ในจังหวัดเชียงใหม่ และบางแห่งมีการดำเนินกิจกรรมที่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการฯ (ศราววัฒน์, 2533 : 37) ดังนั้นความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้านของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมงย่อมเป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการฯ ผู้วิจัยมีความสนใจในการดำเนินกิจกรรมของโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้านเป็นอย่างยิ่ง และต้องการหาคำตอบเชิงประจักษ์เพื่อนำผลที่ได้นำเสนอแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงกลยุทธ์การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตลอดจนหาวิธีการที่เหมาะสมเพื่อนำมาใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความต้องการของเกษตรกรในปัจจุบัน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแก่เกษตรกรต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงระดับความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมงในโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลัง ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรกับความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อการดำเนินงานโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่มีต่อโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาด้านการประมงและใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมงในโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

สมมติฐานของการวิจัย

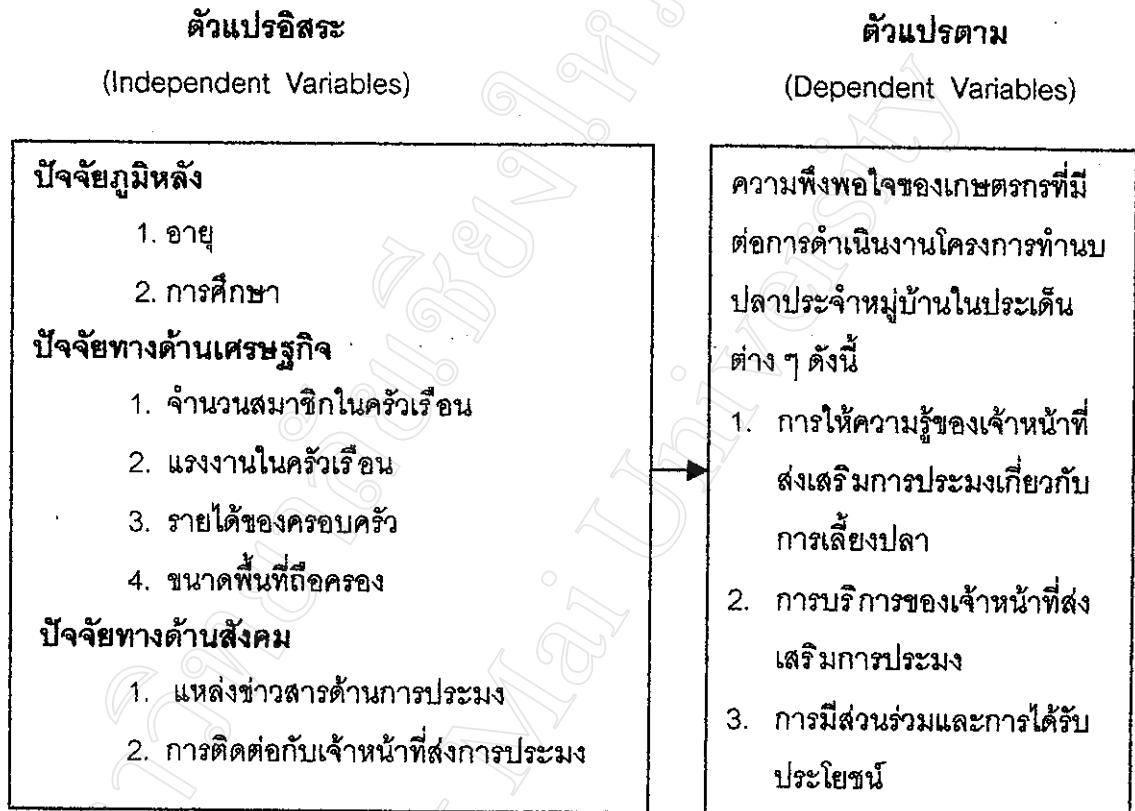
ปัจจัยภูมิหลัง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและปัจจัยทางด้านสังคม มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อการดำเนินงานโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน

ขอบเขตของการวิจัย

ก. ขอบเขตพื้นที่และประชากรในการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 แห่ง ๆ ละ 30 คน จำนวน 4 ตำบล 5 หมู่บ้าน ซึ่งประชากรที่ใช้ในการศึกษาจะต้องผ่านการฝึกอบรมด้านการเพาะเลี้ยงปลาตามโครงการฯ มาแล้ว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาบริเวณแหล่งน้ำโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน ซึ่งได้รับการอบรมด้านการเลี้ยงสัตว์น้ำตามหลักสูตรการอบรมของโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน ตลอดจนการดูแลรักษาและบริหารแหล่งน้ำเป็นเวลา 1 วัน

โครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน หมายถึง โครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน โดยมีรายได้จากกิจกรรมการประมงเพื่อใช้ในการพัฒนาประมงหมู่บ้านและมีกิจกรรมต่อเนื่องภายใต้แผนฯ 5-7 (ปี 2525-2539) โดยกรมประมงเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ

ทำนบปลา หมายถึง แหล่งน้ำของโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้านที่ได้รับการบูรณะ ปรับปรุง ก่อสร้าง จากกรมประมง ภายใต้แผนฯ 5-7 (ปี 2525-2539)

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมง หมายถึง ข้าราชการกรมประมงที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานด้านส่งเสริมการประมง ถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ รับผิดชอบวางแผนและปฏิบัติ

งานในโครงการ ตลอดจนปฏิบัติงานตรวจตราควบคุมการทำการประมงให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวกับการประมง (สำนักงาน กพ. : 2523)

ความพึงพอใจที่มีต่อโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน หมายถึงทัศนคติทางบวกของเกษตรกรที่มีต่อโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน ซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อมูลทั่วไปด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม ที่ส่งผลหรือเป็นแรงผลักดันให้เกษตรกรร่วมโครงการ เพราะความพึงพอใจทำให้เกิดแรงจูงใจในการร่วมโครงการ โดยวัดได้จากแบบวัดความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อโครงการฯ ใน 3 ประเด็น ได้แก่ การให้ความรู้ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมงเกี่ยวกับการเลี้ยงปลา, การบริการของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมง และการมีส่วนร่วมและการได้รับประโยชน์ ซึ่งการวัดตัวแปรตามที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ จะใช้เกณฑ์วัดเป็น 3 ระดับคือ

ระดับ 1	=	พึงพอใจน้อย
ระดับ 2	=	พึงพอใจปานกลาง
ระดับ 3	=	พึงพอใจมาก

อายุ หมายถึง อายุจริงของเกษตรกรในปีที่สำรวจ

ระดับการศึกษา หมายถึง วุฒิการศึกษาสูงสุดของเกษตรกรที่ทำการศึกษา

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หมายถึง จำนวนสมาชิกทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูล

ขนาดพื้นที่ถือครอง หมายถึง ลักษณะการถือครองทั้งหมดของผู้ให้ข้อมูล เพื่อทำการเกษตร ซึ่งได้แก่ จำนวนพื้นที่ที่เป็นของตนเอง เช่าผู้อื่น

แรงงานในครัวเรือน หมายถึง แรงงานทั้งหมดในครัวเรือนและแรงงานที่จ้างมาเพื่อใช้ทำงาน

รายได้ของครอบครัว หมายถึง รายได้รวมของสมาชิกในครัวเรือนที่ได้จากภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร (บาทต่อปี)

แหล่งข่าวสารด้านการประมง หมายถึง การรับข่าวสารเกี่ยวกับความรู้ทางด้านการประมงจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ นิตยสารการประมง หนังสือพิมพ์ จากเจ้าหน้าที่จากเพื่อนบ้าน ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้รับข่าวสารมาก, ปานกลาง, น้อย ดังนี้

ระดับ	จำนวนครั้ง / เดือน
1. การรับข่าวสารมาก	5 ครั้งขึ้นไป
2. การรับข่าวสารปานกลาง	3-4 ครั้ง
3. การรับข่าวสารน้อย	1-2 ครั้ง

การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมง หมายถึง ความถี่ (ครั้ง) ที่มีผู้ให้ข้อมูลติดต่อสอบถามและประสานงานเกี่ยวกับโครงการทำนบปลาในรอบ 1 ปี ที่ผ่านมานับออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

ระดับ	จำนวนครั้ง / เดือน
1. จำนวนความถี่ของการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฯ มาก	5 ครั้งขึ้นไป
2. จำนวนความถี่ของการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฯ ปานกลาง	3-4 ครั้ง
3. จำนวนความถี่ของการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฯ น้อย	1-2 ครั้ง

การให้ความรู้ของเจ้าหน้าที่ฯ หมายถึง การที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมงเข้าไปให้ความรู้แก่เกษตรกรในโครงการทำนบปลา เช่น วิธีการเลี้ยงปลา การให้อาหารปลา การจัดการดูแลรักษา การป้องกันโรค การกำจัดวัชพืช เป็นต้น

การบริการของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมง หมายถึง การให้บริการของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมงเกี่ยวกับการเลี้ยงปลา การผสมเทียมปลา การรักษาโรคปลาบริเวณทำนบปลาประจำหมู่บ้าน

การมีส่วนร่วมและการได้รับประโยชน์ หมายถึง เกษตรกรที่เข้าไปมีส่วนร่วมและการได้รับประโยชน์จากการเลี้ยงปลา เช่น การมีส่วนร่วมต่อการเลี้ยงปลา ดูแล ควบคุม จัดการผลประโยชน์จากรายได้ที่ได้รับจากโครงการทำนบปลาประจำหมู่บ้าน